

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

KAREL RICHTER

Hranice placená krvÍ

SOVĚTSKO-FINSKÉ VÁLKY

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2006

Cover © Karel Kárász, 2006

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2006

ISBN 80-86328-97-X

OBSAH

I.	Kdo jsou Finové	9
II.	Mračna věští bouři	13
	Malé národy v nebezpečí	14
	Studený vítr východu	25
	Nový nátlak na Finsko	32
	Válka na spadnutí	42
	Sovětské přípravy	45
III.	Historické přede hry	53
	Utváření Finska	54
	Neklidná hranice	56
	Autonomní finské velkoknížectví... ..	61
	Pod ruskou nadvládou	64
IV.	Osvobozenecká válka	71
	Ve vírech revoluce	72
	Povstání	83
	Válka začíná	93
	V ohni bojů	96
	Formování sil	103
	Kdo s koho?	108
	Poslední dějství občanské války	121
	Těžké začátky	136
V.	Zimní válka	151
	Vpád	152
	Rostoucí nesnáze sovětské invaze	176
	Loutková vláda	197
	Sympatie pro Finy	207

Reorganizace	211
Průlom	226
Mír s trpkou příchutí	255
VI. Krátkodechý klid	279
Tektonické otřesy	280
Život v stálé nejistotě	285
Válka jako naděje	298
VII. Pokračovací válka.	313
Ve spolku s ďáblem	314
Finská armáda v akci	324
Kdo chce s vlky být	349
Koaliční krize	357
Válka, nebo mír?	369
Válečné finále	380
VIII. Epilog	409
Život za nových podmínek	410
Časový přehled událostí	422
Literatura	427

I. Kdo jsou Finové

Nepatří k Slovanům, Germánům ani Románům. Mluví jazykem, který se řadí do skupiny ugrofinských, kam náleží i estonština a také maďarština. S Estonci, kteří jsou s Finy od původu stejné krve, si dokážou i dnes docela dobře porozumět, zatímco maďarština je pro ně nesrozumitelná. Navzdory rozporům mezi jazykovědou, genetikou a archeologií se v otázce původu Finů dá, i když nikoli bez výhrad, přijmout vysvětlení, že před několika tisíci lety někde ve středním Povolží žil jednolitý ugrofinský kmen, dorozumívající se společným ugrofinským prajazykem. Kmen se během času rozštěpil na větev finskou a maďarskou. Kočovní praotcové Finů doputovali k břehům Baltského moře, kde se sžívali s lotyšskými Balty, germánskými Góty usedlými v ústí Visly i se Slovy. Přejímali od nich slova i způsob života. Z kočovných lovců a rybářů se stali obyvatelé stálých zemědělských osad.

V prvním tisíciletí před naším letopočtem se prafinské společenství podle všeho rozdělilo na západní, východní, severní a jižní. Přitom došlo k rozlišení finštiny a estonštiny a k vzniku západních a východních finských nářečí. Kolem roku 500 před naším letopočtem se podle všech předpokladů Finové svou řečí již zřetelně odlišovali od Laponců, kteří vedli kočovný život v severních oblastech Finska.

Archeologové zjistili, že až do 8. století většina obyvatelstva dnešního Finska sídlila na jeho západním pobřeží. Poté se těžiště osídlení začalo přesouvat do Finského zálivu. Souvisí to s expanzí Vikingů. Na rozdíl od jejich kmenů, které z území Dánska a Norska podnikaly výboje na západ, Vikingové švédští, které Rusové nazvali Varjagy, začali pronikat na východ ve snaze navazovat obchodní styky s bohatým arabským světem. Podél trasy svého východního pronikání zakládali kolonie a v roce 862 dokonce založili ruský stát.

Varjažská kolonizace vyvolávala zřetelné změny v osídlení Finska. Dosavadní sídelní centrum v jižní Pohjanmaa, které se rozkládalo mimo východní obchodní cestu, ztrácelo význam a postupně se vyliďňovalo. Stejně řídlo i osídlení jižního pobřeží mezi osadami Karjaa a Tenhola. Naproti tomu se stále vnitrozemské osídlení, chráněné táhlými pevninskými hřbeny Salpausselka, rozšiřovalo na východ souběžně s východní cestou, která vedla přes Baltské moře kolem Ålandských ostrovů, trvale osídlených Vikingy již od 6. století, podél Finského zálivu k řece Něvě a po ní až k Ladožskému jezeru umožňujícímu po

proudu proplout k hornímu toku Dněpru a dále na jih k Černému moři otvírajícímu cestu do Konstantinopole a odtud do vzdálených arabských zemí. V 9. století již finské osídlení dosáhlo karelského břehu Ladožského jezera, kde zřejmě žili již i původní obyvatelé, Vepsové, s nimiž se západofinští přistěhovalci, Karelové, smísili.

Na sklonku pohanské éry jsou na finském území archeologicky prokázány tři souvislé oblasti osídlení. Na jihozápadě žili Finové, jejichž sídelní oblast zahrnovala kraj Vakka-Suomi, nazývaný též Kalanti (Kaland). Vnitrozemskou jezerní oblast, ohraničenou povodím řek Kokenmäenjoki a Kymijoki a sahající od Finského zálivu k zálivu Botnickému, ovládali obyvatelé Häme. Na východě pak sídlili Karelové, zejména v lidnatých střediscích na západním břehu Ladožského jezera. Pobřeží Finského zálivu naproti tomu nevykazuje známky kompaktního osídlení, přestože tudy vedla vikinská obchodní cesta.

Na rozdíl od skandinávských národů, které se před koncem 11. století sjednotily do tří království, švédského, norského a dánského, Finové vinou řídkého osídlení zůstávali rozčleněni do několika středisek oddělených desítkami kilometrů hustých lesů a stávali se terčem dobytelských nájezdů východních i západních sousedů, které se brzy počaly halit do hávu šíření křesťanství. Již kolem roku 1120 je Finsko spolu s Estonskem uvedeno v seznamu provincií nacházejících se ve švédské misijní péči. Propukaly rozbroje provázející střetávání východních i západních zájmů, jejichž hranice procházela napříč Finskem.

Dnes má Finsko 4,5 milionů obyvatel žijících rozptýleně na území o rozloze 350 000 čtverečních kilometrů. Je to podivuhodná země, plná lesů a jezer, osudově vklíněná mezi Švédsko na západě a Rusko na východě. Finové jsou sebevědomý národ, hrdý na svou historii, svéráznou kulturu, fyzickou zdatnost i nepoddajnost a odvahu, s nimiž dokázali čelit všem podmanitelům a nakonec i ubránit svou svobodu a nezávislost. Finové sami, jak se dočteme v knize Eloise Engleové a Lauriho Paananena *Zimní válka*, si s přihlédnutím k poloze země a povaze jejích dějin uvědomují složitost finské národy, která je „vrtošivá, tvrdohlavá a nevyzpytatelná“. Odvozuje se z nejasného národního prapůvodu, s nímž souvisí zvláštní jazyk, jeho dialekty a etnická nejednotnost. Patří k ní i různorodost ve vizáži a temperamentu. Jednou věcí jsou si Finové jisti: Přes rozdíly v tom, jací jsou a kde se usadili,

vyznačují se charakteristickou vlastností, zvanou finsky sisu, což znamená cosi jako „tuhý kořínek“, houževnatou nezdolnost. Vynikají rovněž obdivuhodným rysem národní pospolitosti, soudržnosti, která jim doposud vždy usnadňovala překonávání zdánlivě nepřekonatelných obtíží.

II. Mračna věští bouři

MALÉ NÁRODY V NEBEZPEČÍ

Rok 1938 od začátku nesliboval nic dobrého. 11. března ve večerních hodinách německá vojska překročila rakouské hranice a během následujícího dne obsadila celou zemi. Samostatné Rakousko zmizelo z mapy Evropy. Proměnilo se ve Východní marku Velkoněmecké říše. Nacistický dravec uchvátil svou první kořist. V evropské džungli však nebyl jedinou hladovou šelmou prahnoucí po úlovku. Přibližně v téže době v Moskvě na 8. sjezdu Všesvazové komunistické strany (bolševiků) náčelník Politické správy Dělnicko-rolnické rudé armády L. Z. Mechlis prohlásil: „V případě rozpoutání druhé imperialistické války proti Sovětskému svazu, Rudá armáda v rámci plnění internacionálního úkolu přeneseme vojenské operace na území nepřitele a rozšíří počet sovětských republik“. To nebyla, jak se brzy ukáže, jen prázdná rétorická fráze.

Již roku 1921 v deklaraci o zřízení Sovětského svazu se dávalo celému světu na vědomí, že je to první rozhodný krok k vytvoření Celosvětové sovětské socialistické republiky. Tehdejší počet těchto republik se měl postupně rozrůstat, dokud Svaz sovětských socialistických republik nezahrne celý svět. Ve vzduchu visela otázka, jakým způsobem se to stane. Vůdce bolševiků Vladimír Iljič Lenin si ihned po skončení 1. světové války uvědomil, že tato válka v rozporu s jeho prorockými předpoklady nezrodila světovou socialistickou revoluci. Ani v Německu, kde se jí snažil pomáhat na svět penězi, zbraněmi i zkušenými podněcovateli neklidu a vzpour, ani v Maďarsku, na Slovensku, ve Finsku, ani v Polsku, kam vypravil početné vojsko. Nikde. Chytil se rady Trockého, který byl hybatelem revoluce: využívat napříště každé příležitosti k zasazování dílčích úderů kapitalistickému světu všude, kde se zjistí jeho slabiny, a současně připravovat druhou světovou válku, která teprve přinese konečné osvobození světového proletariátu neboli světovládu sovětů. Hovořil o tom otevřeně před zavedením Nové hospodářské politiky (NEPu): „Zakončili jsme jedno pásmo válek, musíme se připravovat na druhé.“

Mír byl podle sovětských vůdců pouze krátkodobým oddychem mezi válkami. Ačkoli při rozvracení válečné fronty Ruska za německé peníze lákali masy na svou stranu návnadou míru, byli ve skutečnosti fanatickými vyznavači války. Však sám Lenin jako velekněz nového náboženství tehdy v prosinci roku 1920, pouhé dva roky po skončení největší války dosavadních dějin, kdy doznívala bolševiky vyprovokovaná občanská válka, prohlašoval: „Další taková válka je nevyhnutelná.“

Leninův nástupce, bezohledně krutý Džugašvili-Stalin, který se po jeho zádech vyšplhal na trůn absolutní vladařské moci, o jaké se ani nesnilo svrženému carovi, a to tak, že ve spolupráci se Zinověvem a Kameněvem odstavil Trockého, pak ve spolku s Bucharinem odstranil Zinověva a Kameněva, aby nakonec zneškodnil Bucharina. Čekisty Dzeržinského zlikvidoval rukama Genricha Jagody a toho poté odklidil pomocí sadistického skřeta Ježova, kterého zanedlouho vyřídil rukama Lavrentije Beriji. Nato dal postřílet skoro celý nejvyšší velitelský sbor Rudé armády, počínaje maršály Tuchačevským, Bljučerem a Jegorovem.

Obdobně hodlal postupovat i na mezinárodním poli. Postupně, nejlépe cizíma rukama rdousit své nepřátele a připravovat dosažení konečného cíle, jímž byla vláda nad světem. Jakékoli zostřování poměrů kdekoliv v Evropě i ve světě mu hrálo do karet. „Právě ta skutečnost, že se kapitalistické vlády fašizují,“ prohlašoval v srpnu 1927, „právě tato skutečnost vede k zostřování vnitřní situace v kapitalistických zemích a k revolučnímu vystoupení dělníků... Druhá světová válka je nevyhnutelná, stejně jako je nevyhnutelný vstup Sovětského svazu do této války... My vystoupíme, ale vystoupíme jako poslední, abychom na misku vah vrhli rozhodující závaží.“ Z tohoto hlediska Stalin uvítal i nástup Hitlerových fašistů k moci a byl ochoten je podpořit. Sliboval si od nich, že zničí pacifisty a sociální demokraty a rozpoutají novou velkou válku, která konečně zrodí světovou revoluci.

14. dubna druhý tajemník sovětského vyslanectví v Helsinkách Boris Jarcev požádal finského ministra zahraničí Rudolfa Holstiho o rozhovor v naléhavé záležitosti. Ještě týž den ho ministr přijal ve své pracovně. Jarcev působil ve Finsku již několik let spolu s manželkou, která

pracovala v Helsinkách jako úřednice cestovní kanceláře. Diplomacickou funkcí maskoval své skutečné poslání důstojníka rozvědky NKVD, jejíž agentkou byla nepochybně i jeho manželka. Oba čile navazovali četné styky a přátelské vztahy s nejrůznějšími lidmi. Zejména se orientovali na krajně levicové kruhy. Ministru Holstimu bylo divné, že ho o důležitý rozhovor žádá druhý tajemník, a nikoli vyslanec. Bylo to přinejmenším neobvyklé.

„Mám pověření od své vlády,“ oznamoval Jarcev na vysvětlenou, „projednat ve vší tajnosti možnosti, jak zlepšit vzájemné porozumění mezi Finskem a Sovětským svazem. Sovětská vláda,“ pokračoval Jarcev, „si přeje respektovat samostatnost Finska a jeho územní integritu, je však přesvědčena, že Německo osnuje útočné plány proti Sovětskému svazu, které zahrnují vylodění ve Finsku k pochodu na východ.“

Jarcev se na několik vteřin odmlčel a položil ministrovi otázku:

„Jaký postoj by, pane ministře, zaujalo Finsko k takové útočné akci? Musím vám říci otevřeně, že kdyby bylo Německu dovoleno využít finského území k agresi proti Sovětskému svazu, Sovětský svaz by nenechal své jednotky nečinně stát na hranici, ale vysunul by je co možná nejdále na západ, takže Finsko by se stalo bojištěm.“

„Finsko nedovolí žádné mocnosti, aby využila jeho území k agresi proti komukoli,“ prohlásil kategoricky Holsti.

„Kdyby však Finsko naproti tomu při německém vylodění sáhlo ke zbrani,“ rozvíjel sovětskou nabídku Jarcev, „byl by Sovětský svaz připraven poskytnout mu veškerou možnou pomoc a zavázat se, že své jednotky po válce stáhne zpět.“ S tajuplným výrazem poté Holstimu prozradil, že jeho vláda získala informace o záměrech fašistických elementů v případě, že by se finská vláda k německým plánům stavěla odmítavě, zinscenovat protivládní puč a dosadit k moci vládu, která by německé požadavky podporovala. „Sovětská vláda by si tudíž přála získat záruky, že Finsko neposkytne Německu pro útok podporu pro válku proti Sovětskému svazu.“

„V čem by tyto záruky měly spočívat?“ tázal se ministr. Na svou otázku však dostal jen vyhybavou odpověď. Jarcev zřejmě nebyl podrobněji instruován.

Ministr Holsti mu zdvořilými slovy vysvětlil, že není oprávněn učinit v dané záležitosti jakékoli rozhodnutí o své vůli, bez konzultací

s vládou. Zeptal se Jarceva: „A co v případě, kdyby Německo napadlo Sovětský svaz? Poslali byste vojenské síly proti Finsku?“

„Kdyby se Finsko nezapojilo do boje na naší straně, pak zajisté ano.“

Navzdory ujišťování, že jde o svrchovaně tajnou záležitost, hovořil o ní Jarcev, jak se později ukázalo, s řadou dalších osobností, generálem Aarnem Sihvou, čelnou představitelkou levicového hnutí Helly Wuolijokiovou... Oslovil dokonce premiéra Cajandera, s nímž vedl několikrát rozhovory o alternativách německých plánů ve vztahu k Finsku a SSSR.

Jarcevovo jednání s ministrem zahraničí Holstim pokračovalo při jejich dalších setkáních na jaře a v létě. Sovětský diplomat se však stále neměl k tomu, aby se jasně vyslovil, oč sovětské vládě konkrétně běží. Teprve 11. srpna se v rozhovorech pokročilo, když finský ministr iniciativně sovětskému diplomatovi předložil návrh smlouvy, v níž se pravilo: „Finská vláda, která se pevně drží severské neutrality, nepřipustí žádné porušení územní integrity Finska, a proto ani nestrpí, aby jakákoli cizí velmoc vkročila do Finska za účelem útoku na Sovětský svaz. Vláda Sovětského svazu přitom ujišťuje, že respektuje územní integritu Finska ve vztahu ke kterékoli části země a je srozuměna s tím, že Finsko již v době míru podniká vojenská opatření na Ålandách, která vytvářejí co nejlepší předpoklady pro zajištění územní integrity a neutrality.“

Ministr přitom Jarceva ubezpečil, že finská vláda si samozřejmě přeje, aby Sovětský svaz pohlížel s porozuměním na finská obranná opatření k zajištění neutrality Åland.

Sovětská odpověď na sebe nedala dlouho čekat. 18. srpna 1938 Jarcev sdělil ministru Holstimu: „Jestliže finská vláda nechce podepsat tajnou vojenskou smlouvu, je Sovětský svaz ochoten spokojit se s písemným prohlášením, jímž by se Finsko zavázalo čelit německému útoku a přijmout sovětskou vojenskou pomoc. Sovětský svaz je srozuměn s opevnováním Åland, pokud se bude moci podílet na dozoru nad opevňovacími pracemi a na kontrole používání objektů opevnění. Za tím účelem by si Sovětský svaz přál zřídit na Hoglandu opevněný letecký a námořní opěrný bod. Za těchto podmínek by byl ochoten garantovat integritu Finska a podepsat oboustranně výhodnou obchodní smlouvu.“

Odpověď na tento návrh opět přesahovala kompetenci ministra zahraničí. Byla výsledkem usnesení vlády. Uvádělo se v ní stroze, že sovětský návrh poškozuje suverenitu země a je v rozporu s politikou neutrality Finska a ostatních severských zemí.

Odmítavé stanovisko finské vlády vyvolalo štvavou protifinskou kampaň sovětského tisku i rozhlasu. Finská komunistka Tiltu, která vedla vysílání moskevského rozhlasu ve finštině, prokládané písněmi Armádního uměleckého souboru a symfonickými koncertními skladbami, se propůjčila k nestoudnému osočování finských státníků a politiků a k demagogickému zkreslování historických fakt.

Finská veřejnost byla ve střehu. S napětím sledovala průběh zářijové krize v Československu, po němž Německo žádalo odstoupení Sudet. Finové se cítili v obdobné situaci.

Sovětská vláda začátkem října předložila Finsku požadavek na zřízení své základny na Hoglandu v nové podobě: Když Finové nechťejí souhlasit, aby Rusové Hogland opevňovali, může to zůstat finským úkolem, plánování prací však musí probíhat ve shodě se sovětskou vládou. Pokud by finská vláda nebyla schopna obranu ostrova zaručit, byla by sovětská vláda připravena tuto odpovědnost převzít.

Ani tento přeformulovaný návrh nepovažovala finská vláda za možné přijmout. Přislíbila pouze, že opevnění Åland uváže. Tím jednání skončilo. Zároveň vzala z své i jednání o sovětsko-finské obchodní smlouvě, která souběžně probíhala v Moskvě.

V té době již bylo izolované Československo podrobeno nekompromisnímu diktátu čtyř velmocí v Mnichově a muselo vyklidit svá pohraniční území. Finsko nebylo ochotné sdílet jeho osud. Moskva však bděle sledovala evropské dění. Rostoucí síla i dravost Německa v ní probouzely obdobnou dravost z obavy, aby nezůstala pozadu při územním přerozdělování Evropy.

Předseda finské Rady obrany maršál Carl Gustav hrabě Mannerheim na podzim podnikl cestu na Západ, aby zjistil, jak tamější politikové a generálové hodnotí vyhlídky na udržení míru. Co se dozvídal, ho naplnilo obavami. Západ v zajišťování své obranyschopnosti zřetelně pokulhával za horečně zbrojícím Německem. V Paříži se sešel s generálem Weygandem, který se nedlouho předtím vzdal

funkce vrchního velitele francouzské armády a netajil se svým roztrpčením.

„Jsem krajně znechucen vojenskou slabostí Francie,“ svěřoval se rozhorleně. „Francie jako by ztratila zájem, aby se na ni hledělo jako na velmoc.“

V Londýně maršál rozmlouval o situaci s ministrem války Horem Belishou, podsekretářem Foreign Office, lordem Plymouthem a ministrem obchodu lordem Runcimanem. Poobědval s ministrem zahraničí lordem Halifaxem jako jeho host.

„Nám Finům je velice líto,“ řekl mu, „že Anglie projevuje tak malý zájem o oblast Baltu.“

„Anglie se o tuto oblast velice zajímá, ale musí řešit mnoho jiných problémů.“

Během debaty se „maršál svému hostiteli svěřil:

„Já bych rád oznámil kompetentním činitelům ve Finsku, že Anglie usilovně zbrojí, jako by byla válka za dveřmi.“

„To můžete udělat,“ odpověděl Halifax po krátkém zamyšlení. „Britské zbrojení bude rozvinuto s velkým úsilím.“

Maršál se vrátil do Finska s přesvědčením, že Evropa stanula na prahu závažných událostí. Za daných okolností nelze zanedbávat vojenskou obranu země. Schválené výdaje na obranu neodpovídaly potřebám.

Po svém odchodu z politického života v roce 1919, kdy odevzdal jako regent moc prvním zvolenému prezidentovi Finské republiky Ståhlbergovi, žil jako emeritní generál dvanáct let klidným a pohodlným životem zámožného velkostatkáře. Cestoval po světě. Věnoval se své lovecké zálibě. Na pozvání anglických přátel podnikl dokonce výpravu na lov tygrů do Indie. Zpovzdálí ovšem neustále pozorně sledoval vývoj poměrů ve vlasti. Znalost ruských dějin ho naočkovávala obavami, že mohutný východní soused pod expanzivní bolševickou vládou nepřestává být dravou šelmou připravenou ke skoku. Zneklidňovala ho očividná netečnost k potřebám udržování neustálé obranyschopnosti země a podceňování válečného nebezpečí. Snažil se zasahovat do veřejného života různými návrhy a doporučeními, jako byl impulz k založení Svazu na ochranu dětí, náměty pro činnost Červeného kříže, založení penzijního fondu pro invalidy, Národní

organizace žen a další aktivity. Jeho autorita měla svou váhu, ale přece jenom nebyl ničím víc než vysoce váženým, nicméně nezúčastněným divákem. Starosti mu působilo sblížování a vojenská spolupráce Německa a Sovětského svazu na základě Rapallské smlouvy. Obával se spiknutí, které by mohlo ohrozit samostatnost Finska. Rozlaďovala ho i nesolidárnost Švédska, která se projevovala už v době osvobozenecké války a vyvrcholila neustálou snahou o anexi Ålandských ostrovů, které se domáhalo i na mírové konferenci. Podle ženevské konvence z roku 1921 byla stanovena jejich demilitarizace, což Mannerheim nepokládal za nejlepší řešení, protože to ponechávalo šanci tomu, kdo se rozhodne nedbat konvencí. Až v roce 1931 byl opět přizván k činné účasti na životě země v oblasti, na které mu nejvíce záleželo.

Když 2. března toho roku nastoupil svůj úřad nově zvolený prezident republiky Svinhufvud, pozval okamžitě do svého paláce generála Mannerheima, s nímž se v minulosti leckdy dostával do sporů, ale vždy ctil a uznával jeho zásluhy a schopnosti.

„Úkol řídit stát,“ řekl mu v srdečném rozhovoru, „jsem schopen převzít, ale válku, kdyby náhodou nastala, vést neumím. Proto bych byl rád, kdybyste se v takovém případě ujal vrchního velení a již nyní převzal úkoly vrchního velitele ozbrojených sil.“

Nabídka Mannerheimovi zalichotila. Byl prezidentovi vděčný za prokázanou důvěru a potěšilo ho, že danou záležitost řeší jako prvořadou hned po nástupu do funkce. Nechtěl ovšem, aby kvůli němu přišel dosavadní vrchní velitel o místo. Dohodl se tedy s prezidentem nakonec tak, že převezme na dobu jeho prezidentského mandátu funkci předsedy Rady obrany, která mu umožní ponořit se jako nejvyšší prezidentský orgán plně do problémů organizace a výcviku armády i loďstva. Váhu jeho rozhodnutí i doporučení mělo zvýšit i udělení hodnosti maršála. Funkce zahrnovala povinnost v případě války převzít vrchní velení.

Požadavky, které po léta vládě předkládal, se nesetkávaly s pochopením. Ministři namítali: „Proč vynakládat tolik peněz na ozbrojené síly, když žádná válka nebude?“

Rezolutně požádal parlament o uvolnění dalších prostředků na urychlenou modernizaci výzbroje a výstavbu pohraničních opevnění.

Vláda i parlament tentokrát přijaly jeho požadavek s pochopením. Sami viděli, že nad Evropou se smráká. Vyhnanec Lev Trockij, který se jako někdejší člen nejvyššího sovětské vedení, dokonale vyznal v mechanismu Stalinovy politiky, v listopadu 1938 varoval: „Stalin definitivně rozvázal ruce Hitlerovi a postrčil Evropu k válce.“

Na obranu státu bylo dodatečně uvolněno 350 milionů marek.

Rok 1939 od samého začátku potvrzoval nejhorší obavy. 30. ledna Adolf Hitler v říšském sněmu vystoupil s požadavkem navrácení bývalých německých kolonií. Ve španělské občanské válce se vítězství viditelně přiklánělo na stranu Frankových fašistů, vydatně podporovaných Itálií a Německem. Jejich vojska již začátkem února pronikla k španělsko-francouzským hranicím. Ještě týž měsíc Velká Británie a Francie přerušily diplomatické styky se zákonnou vládou Španělské republiky a uznaly povstaleckou vládu generála Franka.

Po delší přestávce v sovětském naléhání na Finsko se 5. března 1939 ujal iniciativy sovětský lidový komisař zahraničí Maxim Litvinov. Nevysoký, tělnatý muž s krátce zastřiženými prošedivělými vlasy nad obhrouble modelovaným obličejem, zjemněným profesorskými brejličkami v kovových obroučkách, pozval finského vyslance v Moskvě Yrjö-Koskinena k novému jednání. Přišel s požadavkem, aby Finsko pronajalo Sovětům na 30 let Hogland, Lövskär, Seitskär a oba Tyterskären. Uvedl, že Sovětský svaz nemá v úmyslu pronajaté ostrovy opevňovat, využije je pouze k střežení leningradského směru.

„Přijetí našeho návrhu,“ ujišťoval finského diplomata, „povede ke zlepšení vztahů mezi našimi zeměmi a umožní oboustranně výhodnou hospodářskou spolupráci.“

Vyslanec si vyžádal stanovisko vlády. S odpovědí na sovětský návrh se dostavil k Litvinovovi za tři dny. Byla stručná: „Finská vláda nepovažuje za možné diskutovat o tom, že by měla přenechat cizím mocnostem některé ze svých ostrovů, které jsou neoddělitelnou částí finského území, jehož nedotknutelnost v míru potvrdil i Sovětský svaz.“

Litvinov si posunul brejličky na své širokém sedláckém nose. Na takovou odpověď byl připraven. Okamžitě nabídl, že by Finsko jako náhradu mohlo dostat velký kus země severně od Ladogy.

Tento návrh finská vláda prostřednictvím svého vyslance odmítla 13. března. Litvinov po vyslechnutí finské odpovědi poznamenal: „Já tuto odpověď nepovažuji za konečnou.“

Ještě týž den večer v 18.40 hodin přijal vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler premiéra slovenské autonomní vlády Jozefa Tisa a přiměl jej, aby dal nazítří svolat slovenský sněm a odhlasovat utvoření samostatné Slovenské republiky pod ochranou Velkoněmecké říše. Týž den byl prezident rozpadlé Česko-Slovenské republiky dr. Emil Hácha pozván do Berlína, kde měl být Hitlerem přinucen pokorně „vložit osud českého národa do rukou Vůdce“ a podepsat dokument schvalující okupaci českých zemí. Měla začít 15. března ráno, ale jednotky wehrmachtu již 14. března večer dostaly rozkaz překročit hranice na Ostravsku (dřív než Hácha stihl přicestovat do Berlína a Hitlera o okupaci požádat) z důvodné obavy před vstupem polských vojsk. Nazítří pak v obsazené Praze vydal Hitler výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

Další samostatný stát zmizel z mapy Evropy. Pro Finy to byla zneklidňující zpráva. Dalo se očekávat, že německá velmocenská rozpínatost povzbudí rivalské velmoci k zajišťování vlastních územních zájmů použitím stejné metody. Finská vláda musela počítat s opětovnými požadavky Moskvy.

Narůstající válečné nebezpečí, které hrozilo i severským zemím, nutilo finskou vládu k zajištění neutrality své země hledat oporu ve spolupráci se Švédskem. Obě země se již v lednu dohodly na takzvaném Stockholmském plánu, který sledoval zvýšení obranyschopnosti Ålandských ostrovů, jejichž ovládnutí kteroukoli z velmocí bylo přímým ohrožením Finska stejně jako Švédska. Obě země svorně usilovaly o mezinárodní uznání konvence nedotknutelnosti těchto ostrovů. Do konce ledna Stockholmský pakt podepsaly všechny zainteresované státy včetně Německa. Sovětský svaz však k této dohodě zaujal odmítavý postoj. Své eventuální kladné stanovisko podmínil souhlasem Finska s předchozími sovětskými návrhy.

K dalšímu jednání Sověti mezitím vyslali 11. března do Helsinek svého římského vyslance Steina. Jednal s novým ministrem zahraničí Erkkem. Snažil se ho přesvědčit o důvodech, které ospravedlňují sovětské návrhy:

„Bezpečnost Leningradu proti útokům z finských mořských zálivů závisí na tom, jestli budou dotyčné ostrovy dány Sovětskému svazu k dispozici. Doporučuji proto uzavřít smlouvu o pronájmu jako nejlepší řešení, které nikterak nepoškozuje zaručenou neutralitu Finska. Sovětská vláda přitom prohlašuje, že je ochotna výměnou za uvedené ostrovy poskytnout Finsku území na východní hranici o rozloze 183 čtverečních kilometrů.“

Sovětská argumentace nezabírala. Finská vláda stála na svém odmítavém stanovisku.

Maršál Mannerheim sledoval průběh jednání se zakaboněnou tváří. Soudil, že Rusům je nutno nějakým způsobem vyjít vstříc. Požadavky mocného souseda nelze neustále jen odmítat. Touto cestou se nedospěje jinak než k povážlivému zhoršení vztahů.

Prodebatoval Steinův návrh s ministrem zahraničí Erkkem, ale nepodařilo se mu ho přesvědčit. Navštívil, jak uvádí ve svých pamětech, i prezidenta republiky a ministerského předsedu Cajandera, aby jim vyložil své stanovisko. Zdůraznil přitom, že tyto ostrovy v jejich neutralizovaném stavu nepřinášejí zemi žádný užitek a že Finsko nemá možnost je bránit. Vůbec nic by se nestalo, kdyby se přistoupilo na nabízenou výměnu území. Pro Rusy naopak ostrovy uzavírající přístup k jejich námořní základně v ústí řeky Luggy mají velký význam. Je to jeden z mála trumfů, který máme v ruce a mělo by se ho využít.

Pro své důvody však nenalezl porozumění. Představitelé vlády shodně soudili, že vláda, která by něco takového navrhla, by byla okamžitě svržena a že žádný politik by se neodvážil s takovým názorem vyjít na veřejnost. Na tuto námitku Mannerheim odpověděl, že kdyby se opravdu nenašel nikdo jiný, kdo by v takové veledůležité věci neměl chuť riskovat svou popularitu, on sám by se dal vládě k dispozici v přesvědčení, že jeho poctivý úmysl najde pochopení. Šel dokonce ještě dál a prohlašoval, že by bylo pro Finsko výhodné při patřičném odškodnění nabídnout Sovětům posunutí hranice u Leningradu o několik mil na západ. Již v roce 1811, když oblast Vyborgu byla opět připojena k Finsku, zastávali mnozí názor, že hranice probíhá příliš blízko tohoto města na Něvě. Tento názor zastával mimo jiné i státní tajemník hrabě Rehbinder stejně jako Mannerheimův praděd státní rada C. E. Mannerheim, tehdy člen vládní rady a předseda její kanceláře.

Ačkoli maršál Mannerheim naléhavě radil, aby vláda nenechala vyslance Steina odjet s prázdnýma rukama, finští představitelé zůstali neústupní, takže Stein 6. dubna opustil Helsinky s nepořízenou.

Sovětský svaz odpověděl na finskou neochotu k dohodě přerušáním rozhovorů o obchodní smlouvě a nepodepsáním konvence o Ålandách. Celá záležitost uvázla prozatím ve slepé uličce. Teprve v květnu při projednávání dané konvence ve Společnosti národů dal sovětský zástupce najevo, že jeho země si přeje status quo Ålandských ostrovů zachovat. Molotov 31. května v jednom ze svých projevů přímo uvedl, že kdyby se přikročilo k opevňování těchto ostrovů, měl by Sovětský svaz větší zájem se na tom podílet než Švédsko.

Švédy sovětský postoj k Stockholmskému plánu přiměl v dané záležitosti zaujmout zdrženlivý postoj. Ačkoliv význam mezinárodní dohody v této otázce byl v dané chvíli zjevně důležitější než kdy dříve, švédské vládní kruhy sovětský zájem odrazoval od spoluúčasti.

STUDENÝ VÍTR VÝCHODU

Sovětský svaz se v té době rozhodl ráznou změnou politického kurzu vyhnout nebezpečí mezinárodní izolace. Když byl 4. května 1939 Maxim Litvinov u kormidla zahraniční politiky vystřídán Molotovem, signalizovalo to více než jenom personální výměnu. Však se nový kormidelník sovětské zahraniční politiky dal slyšet, že vbrzku se lze dočkat „velkého rozšíření sovětského území“. Nesignalizovalo to snad agresivní záměry? Sovětské vedení zřejmě v dané chvíli zkoumalo, zda bude pro Sovětský svaz výhodnější mezinárodněpolitická orientace na Západ, nebo dohoda s Německem. Již od začátku roku podnikalo opatrné diplomatické sondáže. 17. dubna sovětský vyslanec v Berlíně Alexej F. Merkalov při jednání s tajemníkem německého ministerstva zahraničních věcí Ernstem von Weizsäckerem o dodávkách německé vojenské techniky prohlásil, že existují předpoklady, aby Sovětský svaz žil s Německem na normální úrovni. Týž den však sovětská vláda navrhla Anglii a Francii projednání možnosti uzavření paktu o vzájemné pomoci.

Německo v květnu nabídlo Finsku, stejně jako Norsku a Švédsku, uzavření paktu o neútočení. Všechny tři severské země s odvoláním na svou neutralitu nabídku odmítly. Finsko si tím přivodilo citelné ochlazení ve vztazích s Německem, aniž dosáhlo posílení důvěry Sovětů ve svou neutralitu. Maršál Mannerheim se kriticky vyslovil k ostentativnímu zdůrazňování protiněmeckého postoje. V rozhovorech s vládními představiteli jim kladl na srdce: „My si přece v naší situaci nemůžeme dovolit vyhrocení vztahů ani s Němci, ani s Rusy!“

Zostřování rozporů mezi Německem a Polskem přimělo finské veleň k vojenskému zajišťování Ålandských ostrovů. Mannerheim dokonce doporučil, aby vojáci, kteří v dubnu ukončili povinnou vojenskou základní službu, byli ještě ponecháni v armádě pro obranná opatření. Radil vládě, aby uvážila navíc mobilizaci několika set záložníků pro posílení pobřežní obrany. Pluk Nyland tvořící posádku Ålandských ostrovů byl doplněn na plný početní stav. Maršálovi však pohnul žlučí

bezstarostný optimismus, jaký panoval ve vládních kruzích, kde se lehkomyslně soudilo, že po mnichovské konferenci už není důvod k obavám z války, neboť Německo dosáhlo uspokojení svých požadavků. Čelní finští politikové se nijak neznepekovovali faktem, že byl podepsán německo-italský pakt o vzájemné pomoci ve válce, ani německou aktivitou v oblasti Baltu, kde byly v červnu nakonec přece jen podepsány smlouvy o neútočení s Dánskem, Lotyšskem a Estonskem. Mannerheim se již delší dobu potýkal s tím, že jeho návrhy zaměřené na zvyšování obranyschopnosti země byly opomíjeny, bagatelizovány a odsouvány do pozadí. Nakonec mu došla trpělivost. 16. června 1939 zaslal prezidentu republiky dopis, jímž rezignoval na svou funkci předsedy Rady obrany. Uváděl v něm, že znepokojivá vojenskopolitická situace vyžaduje nejenom od celého národa, ale zejména od nejvyšších orgánů, které nesou odpovědnost za obranu země, aby se svorně přičinily o rychlé uskutečnění nezbytných opatření. Každý finský spoluobčan má nepopiratelné právo požadovat, aby armáda svou kvalitou, výcvikem a výzbrojí dosahovala stejné úrovně jako pravděpodobný protivník. Má-li se toho docílit, je nezbytné – přestože to nyní znamená větší zátěž než dříve – přijmout nezbytná opatření.

Svou žádost o uvolnění z funkce odůvodnil okolností, že v otázkách zajišťování obrany již delší dobu marně usiluje o jednotný postup nejvyšších orgánů, takže nemůže nadále nést odpovědnost za obranyschopnost země. Zároveň by nechtěl svým setráváním ve funkci předsedy Rady obrany vyvolat ve veřejnosti dojem, že i on stojí za přijímáním nedostatečných opatření, což by mohlo mnohým občanům vnuknout neopodstatněný pocit bezpečnosti.

Maršálova rezignace vyvolala ve Finsku i v zahraničí velký rozruch. Noviny byly plné komentářů na toto téma. Tlak veřejnosti přinutil vládu, aby se zavázala, že napříště bude v zájmu obranyschopnosti plně respektovat stanoviska Rady obrany. Za těchto okolností považoval maršál za možné vyhovět prosbám, aby svou rezignaci odvolal. Ihned dal vypracovat nový program opevňovacích prací, který byl začátkem července zadán k realizaci ministru národní obrany. I k plnění tohoto úkolu však úřední činitelé přistupovali s trestuhodnou liknavostí.

Obyvatelstvo naproti tomu projevovalo úžasné nadšení a obětavost. Tisíce mužů i žen ze všech sociálních vrstev se dobrovolně ve svém

volném čase i o dovolených zapojovaly do kopání zákopů a budování obranných objektů a protitankových i protipěchotních zátarasů.

V první polovině srpna si finská armáda vyzkoušela svou bojovou připravenost na velkých manévrech, které proběhly v pobřežní úžině. Jednotky „žlutých“ útočily z jihovýchodního směru proti postavení „bílých“ a protiútokem krycích jednotek byly zatlačeny do prostoru východně od Vyborgu (Viipuri). Obranná operace byla pak dovršena generální ofenzivou proti pravému křídlu a týlu „žlutých“. Manévry byly zakončeny ve Vyborgu slavnostní přehlídkou, kterou sledovaly davy nadšených diváků. Maršál Mannerheim ovšem viděl defilující jednotky kritickými očima: „Pocit spokojenosti s výkonem jednotek kazilo vědomí toho, jak málo bylo dosaženo, pokud jde o zbraně a výzbroj. Že Finsko nemá ani jediný protitankový kanon, to byla okolnost, kterou pro vojenské přidělence nebylo těžké zaregistrovat.“

V té době se německo-polský spor o Gdaňsk a koridor přes polské území vystupňoval tak, že se proměnil v brizantní trhavinu hroící v každém okamžiku výbuchem. 23. května Adolf Hitler na poradě německého generálního štábu prohlásil: „Rozhodl jsem se při první vhodné příležitosti napadnout Polsko.“ I když toto rozhodnutí bylo známo pouze zasvěcencům, ovzduší v Evropě začalo znatelně páchnout střelným prachem.

Přibližně v té době se zároveň začala rozbíhat tajná jednání německých a sovětských diplomatů. Legační rada sovětského vyslanectví v Berlíně Astachov dostal od Molotova směrnice, aby německému zahraničnímu úřadu tlumočil nabídku na prodiskutování jednotlivých otázek vzájemných vztahů. Šéf německé diplomacie Ribbentrop dal 14. srpna německému vyslanci v Moskvě Schulenburgovi telegraficky pokyn, aby navštívil Molotova a sdělil mu, že jsou dány všechny předpoklady pro historický zvrat v německo-sovětské politice.

Toho dne, kdy Schulenburg podle instrukce z Berlína domluvil setkání s Molotovem, konalo se čtvrté zasedání sovětské, britské a francouzské vojenské delegace. Narazilo se opět na otázku volného průchodu sovětských vojsk při poskytování pomoci Polsku nebo Rumunsku. Západní delegáti poukazovali na to, že Polsko a Rumunsko

jsou samostatné státy, a že je tudíž nutné, aby se sovětská vláda obrátila s žádostí o povolení průchodu svých vojsk jejich územím na polskou a rumunskou vládu.

Sovětští vyjednávači naproti tomu přišli s neméně ožehavými požadavky, které se týkaly pobaltských zemí. Od Anglie a Francie se požadovalo, aby získaly souhlas Finska, Estonska a Litvy k vybudování sovětských námořních základen na jejich území. Dalo se s určitostí předpokládat, že pobaltské státy takový požadavek odmítnou. Západní delegace s ním vyslovily nesouhlas.

Rozladěný Vorošilov na závěr zasedání přečetl prohlášení: „Sovětská vojenská mise vyslovuje své politování nad tím, že vojenské mise Anglie a Francie nemohou dát přesnou odpověď na položenou otázku ve věci průchodu sovětských vojsk územím Polska a Rumunska. Sovětská mise je toho mínění, že bez kladného vyřešení této otázky je celé započaté jednání o uzavření vojenské konvence mezi Anglií, Francií a SSSR odsouzeno již předem k nezdaru. Vojenská mise Sovětského svazu proto nemůže své vládě s dobrým svědomím doporučit, aby se zúčastnila na této akci, která je jasně předurčena k ztroskotání. Sovětská vojenská mise žádá vlády Anglie a Francie, aby odpověď na položenou otázku urychlily.“

Zatímco západní vlády na žádost svých delegací spěšně zjišťovaly stanoviska zemí, jichž se týkaly sovětské požadavky na průchod Rudé armády, probíhala tajně horečná jednání sovětských a německých diplomatů, jejichž výsledkem byla dohoda o podepsání německo-sovětského paktu a uspíšení návštěvy Ribbentropa v Moskvě.

22. srpna 1939 se sešly vojenské delegace tří velmocí naposledy. Sovětským vyjednávačům šlo nyní o to, aby bylo jednání ukončeno jakoby vinou západních velmocí. Nahrálo jim, že polská vláda se vstupem Rudé armády na své území kategoricky odmítla souhlasit. Daladierův telegrafický souhlas nic neřešil a britská vláda se dosud nevyjádřila. Vorošilov se tvářil, jako by byl zklamán vlašným přístupem západních velmocí k projednávaným otázkám.

„Obávám se,“ prohlásil, „že francouzská a anglická strana si dovolily příliš dlouhé protahování politických a vojenských diskusí. Proto nemohu vyloučit, že v nejbližší době dojde k určitým událostem politickým.“ Naznačil tak sovětský nezájem na dohodě v důsledku nadchá-

zejících jednání s šéfem německého zahraničního úřadu, který podle včerejší zprávy berlínského rozhlasu měl přiletět do Moskvy.

Letadlo s německou delegací přistálo nazítří, 23. srpna 1939 ve 13 hodin na moskevském letišti, vyzdobeném chybnými vlajkami s obráceným hákovým křížem. Čekající auta odvezla německé hosty na bývalé rakouské vyslanectví, kde měli připraveno ubytování. Ve tři hodiny odjela delegace v čele s Ribbentropem do Kremlu, kde ji očekával Stalin a Molotov.

Schvalování jednotlivých ustanovení návrhu paktu probíhalo bez problémů, v oboustranné shodě. Vystala otázka, zda je z hlediska zájmů obou států žádoucí, aby byl zachován nezávislý polský stát a kudy mají procházet jeho hranice. Dospělo se k shodnému závěru, že konečné řešení se bude řídit následujícím politickým vývojem. Stalin souhlasil bez zdráhání s rychlou likvidací existující Polské republiky, ale na oplátku požadoval uznání sovětského zájmu na Besarábii, která kdysi patřila k Rusku a nyní byla součástí Rumunska. Ribbentrop vyslovil se sovětským požadavkem souhlas. Ujistil Stalina, že Německo nemá v této oblasti žádné politické zájmy.

Rozdílnost názorů se projevila ve vztahu k pobaltským státům. Hitler požadoval Litvu a západní část Lotyšska Kuronsko i s přístavy Libava a Vindava. Odůvodňoval to existencí početné německé menšiny. Naproti tomu byl ochoten přenechat Sovětům zbytek lotyšského území a celé Finsko.

Stalin nesouhlasil. Požadoval Lotyšsko celé. Jednání bylo přerušeno. Ribbentrop odjel na německé velvyslanectví, aby si telegraficky vyžádal fűhrerův souhlas s odstoupením celého Lotyšska, které nyní, jak mu sdělil, představuje „rozhodující moment pro celý konečný výsledek“. Dvě hodiny trvalo, než Hitler uvážil svou odpověď. Byla nakonec stručná: „Ano, souhlasím.“ Kromě toho Hitler odtelegrafoval Ribbentropovi text svého zvláštního poselství určeného Stalinovi. Právilo se v něm, že budoucí uspořádání východní Evropy Hitler považuje za výhradní záležitost Německa a Ruska.

O desáté večer se Ribbentrop vrátil do Kremlu s početným doprovodem, celý rozzářený svým triumfem, o němž nyní již nepochyboval.

K smlouvě uzavřené na deset let s předpokladem jejího automatického prodloužení byl připojen tajný dodatečný protokol obsahující závěry z přísně důvěrných rozhovorů zástupců obou stran o otázkách hranic jejich zájmových sfér vlivu ve východní Evropě.

V případě nového územního uspořádání oblastí náležících k pobaltským státům, Finsku, Estonsku, Lotyšsku a Litvě, měla severní hranice Litvy tvořit rozhraní mezi sférami vlivu, Německa a SSSR. Obě strany přitom uznávaly zájem Litvy na území Vilna.

Doplňkový protokol stanovil i rozhraní sfér vlivu mezi Německem a SSSR pro případ nového územního a politického uspořádání oblastí náležících k polskému státu, na jehož likvidaci se obě strany shodly. Měla je tvořit linie řek Narev, Visla a San.

V jihovýchodní Evropě sovětská strana zdůraznila svůj zájem na Besarábii.

Adolf Hitler si mnul radostně ruce. Německo-sovětský pakt mu zajišťoval ideální výchozí pozici pro plánované zahájení války proti Polsku.

Finové, ovládaní pocitý tradičního přátelství k Německu, které jim pomáhalo v bojích za samostatnost, přijali uzavření německo-sovětského paktu jako příznivou událost přinášející uklidnění. Netušili, že je Němci při dělení Evropy nechali napospas Sovětům.

Válka o Polsko, která vzápětí, 1. září, vypukla jako prolog 2. světové války, v okamžiku, kdy se přes polské hranice o šestnáct dnů později valily úderné sledy tanků, pěchoty a jezdeckva Rudé armády za podpory bombardérů a stíhaček, vyvolávala ve Finsku mrazení. Byla signálem, že nejenom Německo, ale i Sovětský svaz je schopen a odhodlán vzít si násilím, co si zamane.

Sovětská vláda svým zrakem spočinula na neutrálních pobaltských zemích. Když se do estonského přístavu 15. září v noci uchýlila polská ponorka Orzel, měla být podle mezinárodních konvencí v neutrálním přístavu zadržena a její osádka měla být odzbrojena a internována. Dříve než se estonské úřady odhodlaly k tomuto zákroku, polská ponorka 18. září z přístavu unikla na širé moře. Sovětská vláda, která v té době rozvíjela již proti Polsku válečné operace, okamžitě obvinila estonskou vládu z porušení neutrality tím, že polské ponorce umožnila útěk a že

takto dovoluje ponorkám válčících států používat estonské přístavy jako základnu. V estonských výsostných vodách se okamžitě objevily sovětské válečné lodě a drze vplouvaly až do rižské zátoky. Koncem září dokonce přes estonské území pravidelně přelétávala sovětská letadla a v blízkosti estonských hranic bylo zjištěno soustředování vojsk v síle několika divizí. Dělo se tak v době, kdy estonský ministr zahraničních věcí dlel v Moskvě, kam odcestoval 22. září k projednání a podpisu obchodní smlouvy. Vrátil se však do Tallinnu po dvou dnech, znepokojen zjištěním, že Sovětský svaz žádá mnohem víc než jenom uzavření obchodní smlouvy. Za pět dnů, 27. září, se na výzvu sovětské vlády do Moskvy vrátil a pod nátlakem tu podepsal estonsko-sovětskou smlouvu o vzájemné pomoci s platností na deset let. Smlouva umožňovala Sovětskému svazu vybudovat a používat námořní válečné základny na ostrově Ösel, Dagö a v baltském přístavu Paldiski, a zároveň si na jmenovaných ostrovech zřídit letiště. Sovětský svaz se naproti tomu zavázal vybavit estonskou armádu válečným materiálem. Uzavřená smlouva však byla pro Estonsko botou samozvaného hosta vraženou mezi pootevřené dveře. Sovětský svaz vzápětí neomaleně stupňoval své požadavky, jimž se Estonsko se svou nepočetnou a špatně vyzbrojenou armádou nemohlo vzpírat. Spojenectví s Lotyšskem mu přitom nebylo nic platné. 18. a 19. října vstoupila na estonské území sovětská pěší divize, tanková brigáda a rozmístila se tu brigáda letectva.

Sotva sovětská vláda nasadila ohlávku smlouvy Estonsku, pozvala si do Moskvy lotyšského ministra zahraničí Munterse. Dostavil se 2. října a za tři dny podepsal lotyšsko-sovětskou smlouvu o vzájemné pomoci. O šest dnů později, 11. října 1939, se dostala na řadu Litva. I její vláda se podrobila. Tím dostala Moskva pod kontrolu celou oblast Baltiku.

NOVÝ NÁTŁAK NA FINSKO

Finsko Sověti dlouho nechávali na pokoji. Věděli, že s ním nebude tak snadné pořízení jako s trojicí pobaltských republik. Nicméně 5. října, týž den, kdy byla podepsána lotyšsko-sovětská smlouva, byl finský vyslanec v Moskvě požádán, aby své vládě tlumočil pozvání zplnomocněného zástupce do Moskvy k projednání politických otázek, které se v důsledku vypuknutí války staly aktuální. Byla přitom vyjádřena naděje, že k jednání bude moci osobně přicestovat sám ministr zahraničních věcí a že Moskva dostane co nejdříve odpověď. Za tři dny sovětský vyslanec v Helsinkách urgoval odpověď, jejíž odkládání vyvolávalo v Moskvě značné rozladění.

Finské vládě nezbylo než vyslat do Moskvy delegaci. Do jejího čela byl určen tehdejší finský vyslanec ve Stockholmu Juho Kusti Paasikivi. Byl to vzdělaný diplomat, který kdysi studoval v St. Petěrburgu, takže dokonale ovládal ruštinu. Z jednání s Rusy měl již své zkušenosti z roku 1920, kdy obratně zastupoval Finsko na mírových jednáních v Dorpatu. Instrukce, které obdržel od vlády pro jednání v Moskvě, mu poskytovaly určitý prostor k ústupkům, neboť směl nabídnout výměnu tří ostrůvků za přiměřený pruh území sovětské Karélie. Měl však neústupně obhajovat právo Finska na opevnění Åland a rozhodně odmítat požadavek pronájmu Suursari. Maršál Mannerheim mu jako poradce dal k dispozici plukovníka Aladara Paasonena, vynikajícího vojenského odborníka, který se dokonale orientoval v ruské problematice. Na cestě jej doprovázel ještě další člen delegace Johan Nykopp.

Do Moskvy delegace přicestovala vlakem 12. října 1939. Za jednací stůl v Kremlu proti nim zasedl J. V. Stalin ve vojenské blůze bez distinkcí, Molotov v brýlích a s řídkými vlasy sčesanými přes temenní pleš, jeho náměstek Potěmkin a sovětský vyslanec ve Finsku Děrevjanskij. Stalin a Molotov finské delegaci naservírovali úvodem obligátní předkrm: nabídku smlouvy o vzájemné pomoci, podobné těm, které Sověti již vnutili pobaltským státům. Paasikivi odpověděl, že Finsko nehodlá podpisovat smlouvu o vzájemné vojenské pomoci s žádnou

zemí, a tudíž ani se Sovětským svazem. Podotkl přitom, že o otázkách tohoto druhu není bez konzultací s vládou oprávněn jednat. Atmosféra v jednacím sále zhoustla. Sovětští představitelé svou nabídku nepatrně obměnili. Navrhli doplnit přijatý estonsko-sovětský pakt o vzájemné pomoci lokálním paktem, který by zajistil účinné uzavření vnitřní části Finského zálivu. Paasikivi oznámil, že ani tuto otázku jeho delegace není oprávněna projednávat.

Sovětským představitelům ztuhly tváře. Místo dalších nabídek začal Stalin s odvoláním na nezbytnost zajištění bezpečnosti Leningradu a záruky přátelského vztahu Finska k Sovětskému svazu suše formulovat požadavky sovětské vlády vůči Finsku:

Zaprvé: Pronajmout Sovětskému svazu na třicet let přístav Hanko a přilehlé území k vybudování námořní základny vybavené pobřežním dělostřelectvem, která by spolu s dělostřelectvem na protějším břehu uzavírala vstup do Finského zálivu. V tomto opěrném bodě si Sovětský svaz přeje umístit jeden pěší pluk, dva oddíly protivzdušné obrany, dva letecké pluky a jeden tankový prapor, celkem 5000 mužů.

Zadruhé: Válečné loďstvo Sovětského svazu bude moci používat přístav Lappvik jako kotviště.

Zatřetí: Přenechat Sovětskému svazu ostrovy ve Finském zálivu, jakož i Björkö a území na Karelské šíji, takže nová hraniční čára by probíhala od vesnice Lipola až k jižní hranici městečka Björkö. Kromě toho se musí Finsko vzdát západní části Rybářského poloostrova u Petsama. Jako náhradu za toto území je Sovětský svaz připraven přenechat mu dvakrát tak velké území o rozloze 5529 kilometrů čtverečních v okrese Repola a Porajärvi.

Začtvrté: Opevnění na Karelské šíji podél nové hranice musí být na obou stranách zbořeno.

Zapáté: Pakt o neútočení musí být opatřen dodatkovou klauzulí, že se partneři nesmějí připojit k žádné skupině států ani alianci, které by byly přímo nebo nepřímo namířeny proti jednomu z nich.

„Za těchto podmínek,“ prohlásil Stalin na závěr, „je Sovětský svaz ochoten souhlasit s tím, že Finsko opevňuje Ålandy, pokud se na tom ovšem nepodílí žádná cizí mocnost, tedy ani Švédsko.“

Paasikivi, zjevně poněkud konsternovaný nečekanou tvrdostí sovětských požadavků, namítl:

„To, co se po nás žádá, je neslučitelné s neutrální politikou Finska.“

„Předložené požadavky,“ řekl Stalin, „představují minimum toho, co by Sovětský svaz mohl žádat. Vojenské velení usoudilo, že pouze hranice stanovené Petrem Velikým při uzavření míru v Nystadu v roce 1721 by mohly dostatečně zajistit bezpečnost Leningradu. Počítalo se také s přičleněním celého území Hanko. Námořní základny Porkala západně od Helsinek a na Nargö u Revalu by nám poskytly větší možnosti pro uzavření Finského zálivu než základny Hanko a Baltischport, ale dospělo se k závěru, že leží příliš blízko hlavních měst Finska a Estonska. Sovětský svaz nechce klást žádné požadavky, které by se dotýkaly národního cítění sousedních států. My se neobáváme finského útoku, znepokojuje nás pouze, že byste mohli být vystaveni nátlaku některé z velmocí, například Francie nebo Anglie. Britské impérium,“ vysvětloval Stalin, „žádalo od Švédů souhlas k zřízení opěrného bodu stejně jako Německo. Anglie získala koncesi na těžbu niklu v Petsamu, o kterou se uchází i Německo. Dalo by se uvažovat o tom, že obě mocnosti plánují útok na Murmansk. S Německem má Sovětský svaz momentálně dobré sousedské vztahy, ale... všechno na světě se může změnit.“

Paasikivi se pokoušel sovětským představitelům vysvětlit, že změna finských hranic, kterou Sovětský svaz požaduje, je podmíněna souhlasem parlamentu, který by musel pětišestinovou většinou schválit příslušnou úpravu znění ústavy. Cítil, že mluví k hluchým uším.

„Žádáme dva tisíce sedm set čtverečních kilometrů,“ konstatoval Stalin, „a za ně vám nabízíme pět tisíc pět set. Učinila by něco podobného jiná mocnost? Ne, jedině my jsme takoví hlupáci. Já jsem přesvědčen, že pro náš návrh bude hlasovat devětadevadesát procent poslanců vašeho parlamentu. Kdyby se Finsko cítilo nějak omezeno, může mu Sovětský svaz zajistit spojení s mořem například prokopáním kanálu přes územní pás u Hanko.“

Paasikivi zkroušeným hlasem požádal své protějšky, aby laskavě pochopili, že Finsko musí také myslet na svou vlastní bezpečnost. Stalin mávl přezíravě rukou.

„V tomto směru jsou jakékoli obavy Finů zcela neopodstatněné. Smlouvy s Estonskem, Lotyšskem a Litvou neznamenají přece také žádné ohrožení samostatnosti těchto zemí. Naopak její upevnění.“

„My si přežeme žít v míru,“ pronesl rozhodným hlasem Paasikivi, „a stranou všech konfliktů.“

„Já to chápu,“ řekl Stalin, „ale ujišťuji vás, že je to nemožné. Velmocí vám to nedovolí.“

Finské argumenty na sovětské představitele seabeměně nezabíraly. Velmocenské velikášství jim nedovolovalo uznat jinou pravdu než svou. Ani vojenskému odborníkovi plukovníku Paasonenovi se nepodařilo sovětské partnery v jednání přesvědčit, že finská armáda je schopna jakýkoli pokus kterékoli z velmocí o vylodění vojsk na svém pobřeží úspěšně odrazit a že jižní břeh Finského zálivu je tudíž ve spolehlivých rukou, takže Leningradu nehrozí odtud žádné nebezpečí.

Stalin označil finskou armádu za příliš slabou, než aby se mohla ubránit. Přistoupil k mapě a ukázal na Hanko. „Velmoc se vylodí zde,“ prohlásil, „a bude pokračovat ve svém tažení bez ohledu na váš odpor.“

Paasikivi nahlédl, že rozhovory nikam nevedou. Omluvil se, že finská delegace se nutně musí poradit s vládou. Obě delegace se toho dne nakrátko sešly v půl desáté, kdy finská delegace převzala sovětské memorandum obsahující písemné potvrzení předložených požadavků.

Za dva dny rozhovory pokračovaly. Delegace přivezla z Helsinek protinávryh týkající se úpravy hranic. Stalina nijak nezaujaly. Trval na stanovisku, že finsko-sovětská hranice probíhá příliš blízko Leningradu a měla by se namísto dosavadních pětadvaceti kilometrů posunout nejméně na šedesát kilometrů od tohoto města.

Paasikivi označil návrh sovětských vojenských odborníků za nepřijatelný z ekonomického hlediska.

„Vojáci neuvažují v těchto dimenzích,“ trval na svém Stalin. „Ústí Finského zálivu musí být uzavřeno. Do zálivu nesmí nikdo proniknout. Proto v našem návrhu figurují některé ostrovy a vojenská základna v Hanko.“

Paasikivi se v ponuré náladě vrátil se svou delegací do Helsinek, aby informoval vládu a vyžádal si nové instrukce pro další kolo jednání. Dalo se s jistotou předpokládat, že budou obtížná. Rozhodnutí o tom, jak se Finsko postaví k sovětským požadavkům, bylo nutno odložit kvůli nepřítomnosti finského prezidenta Kallia, který dlel na pozvání

švédského krále ve Stockholmu, kde se sešly hlavy řady států včetně sovětského předsedy Nejvyššího sovětu Kalinina a amerického prezidenta Roosevelta. Ti dva se v přátelském rozhovoru dostali i k otázce vzájemných vztahů Sovětského svazu a Finska. Lidový komisař zahraničí Molotov to měl Rooseveltovi později za zlé.

Prezident Kallio, který měl ve Stockholmu příležitost poradit se i s hlavami všech čtyř severských států, byl zklamán jejich nemohoucností vzepřít se sovětskému nátlaku. Ani Švédsko si nechtělo se Sověty rozlít ocet. Poskytlo sice Finsku půjčku 40 milionů korun na zajištění obrany, ale vymínilo si, že tato skutečnost zůstane utajena.

Prezidentu Kalliovi i vládě bylo už jasné, že Finsko je ponecháno samo sobě. Projednávání situace ve vládě se samozřejmě zúčastnil i předseda Rady obrany maršál Mannerheim. Přesvědčoval ministry, že je třeba usilovat o dosažení kompromisu, neboť armáda není vybavena tak, aby se dalo čelit útoku velmoci. Vláda nemá k dispozici armádu, jakou by potřebovala k zajištění své zahraniční politiky. Sklízí teď ovoce svého liknavého přístupu k zajišťování obrany. Zopakoval, co vládě radil už na jaře: Musíme obětovat ostrovy ve Finském zálivu a na pevnině nesmíme lpět na území, které má v očích Rusů velký význam pro obranu Leningradu. Sovětská vláda očividně usiluje o obnovení palebných postavení pobřežního dělostřelectva zbudovaných v carských dobách a po mírové smlouvě v Dorpatu zbořených, protože v součinnosti s bateriemi v Oranienbaumu mohou uzavřít vstup do mořských zálivů. Pokud jde o opěrný bod Hanko, měli bychom udělat všechno možné, abychom Rusům zabránili usadit se nám na pevnině. Snad se dá obětováním několika ostrovů dosáhnout kompromisu.

Maršál byl přesvědčen, že Sovětský svaz necouvne před použitím násilí, aby získal to, co si usmyslil získat. Situace byla podle něho pro sovětskou expanzi nyní obzvlášť příznivá. Prestiž Sovětského svazu nemohla strpět, aby se Finsko vzepřelo jeho územním požadavkům.

Přicházely zneklidňující zprávy o soustředování sovětských vojsk v oblasti Karelské šije. Od 9. října byly téměř denně pozorovány přelety letadel s rudými hvězdami na křídlech přes karelskou úžinu, severní břeh Ladožského jezera a nad Petsamem. Zpravodajská služba získala informace, že na murmanské železnici jezdí nyní téměř výhradně

vojenské transporty směrem k finské hranici. Na severu byla zjištěna silná koncentrace letectva.

Maršál Mannerheim si plně uvědomoval vážnost situace. Každým okamžikem mohlo na hranicích dojít k uměle vyvolanému incidentu, který by mohl být využit jako vhodná záminka k útoku na Finsko. Nařídil proto, aby se pozemní, námořní i vzdušné síly pečlivě vystříhaly jakékoli akce, která by mohla být Sověty označena za provokaci. Nařídil zároveň, aby všechny dělostřelecké baterie byly staženy od hranic do vzdálenosti přesahující dostřel jejich zbraní.

Samozřejmě neponechával finskou armádu v nečinnosti. Krycí jednotky byly doplněny na plné početní stavy a zaujaly určená obranná postavení. Pod záminkou cvičení záloh byla provedena skrytá mobilizace. V pohraničních oblastech probíhala organizovaná evakuace civilního obyvatelstva. Armáda i celý národ se připravovaly na válku.

23. října se do Moskvy znovu vypravila k jednání finská delegace, doplněná o předsedu sociálnědemokratické strany a ministra financí Väinö Tannera, s nímž se počítalo pro křeslo ministra zahraničních věcí. V Helsinkách se o něm říkalo, že se znal se Stalinem ještě z před-revolučních časů, dokonce mu prý půjčoval peníze. V každém případě se spolu setkali v listopadu 1917 na sjezdu sociálnědemokratické strany Finska. Delegace byla zplnomocněna přistoupit na určité omezené ústupky. Tlumočila sovětským představitelům ochotu finské vlády jednat o otázce Hoglandu. Nabízela úpravu hraniční linie na Karelské šíji v takzvaném oblouku Kuokkala, spočívající v posunutí hranice asi o 13 kilometrů na linii Inno, Vammeljoki, Lintualanjoki, aby se Leningrad ocitl mimo dostřel finského dělostřelectva. Sovětský návrh na pronájem Hanko byl ovšem odmítnut. Připouštěla se pouze možnost odstoupení čtyř ostrovů ve Finském zálivu s výjimkou Suursaari za podmínky územní kompenzace.

Sověští zástupci ovšem neměli chuť slevovat ze svých původních požadavků. Sovětská vláda v té době již připravovala vojenské řešení. V Litvě, Lotyšsku a Estonsku již byly podle uzavřených smluv o vzájemné pomoci rozmístěny sovětské vojenské posádky. Šest divizí Rudé armády dislokovaných podél hranic s těmito zeměmi se přesunovalo do prostoru severně od Leningradu a do Východní Karélie. Usilovně

se pracovalo na plánech vojenských operací proti Finsku. Velitel Baltského loďstva V. F. Tribuc nařídil 26. října veliteli ponorkové brigády zaujmout bojová postavení. Jejich zaujetí, jak se pravilo v rozkaze, „Sovětský svaz bude považovat za začátek válečného stavu s Finskem“. Definitivní rozhodnutí o zahájení vojenských operací však v říjnu ještě nepadlo. Dosud existovala naděje, že se dospěje k dohodě s finskou vládou. Sovětská vládní delegace však neoblomně lpěla na svých požadavcích. Pouze v jednom místě byl nakonec Stalin ochoten novou hranici na Karelské šíji posunout na východ od Koivista a přiblížit ji tak o deset, možná i více kilometrů k Leningradu. Členu finské delegace plukovníku Paasonenovi řekl s licoměrnou vlídností:

„My vás k ničemu nenutíme, ani vám nic nebereme. My pouze navrhuje řešení.“ Znovu vyložil, v čem spočívá podstata celého problému. V zájmu zajištění bezpečnosti Leningradu je třeba hranici posunout k severozápadu. „Jelikož Leningrad nelze přemístit,“ usmíval se Stalin, „jsme nuceni požádat, aby hranice procházela ve vzdálenosti sedmdesáti kilometrů od Leningradu.“ Jinak trval na pronájmu a záborech finského území. Finští zástupci podali formální protest proti narušování finského vzdušného prostoru sovětskými vojenskými letouny. Stalin a Molotov tuto stížnost ignorovali. Rozhovor vůbec probíhal tak, že stanoviska obou delegací se mýjela jako vlaky jedoucí každý po své koleji. Finové se v žádném případě nemínili podrobit. Molotovovi se jejich postoj jevil jako opovážlivost. Zamračeně se utrl na Paasikivihö:

„Chcete snad vyvolat konflikt?“

Starého pána nevyvedl z klidu. „My ne,“ odpověděl, „ale vy k němu zřejmě spějete.“ Podle Tannerova svědectví se Stalin jeho odpovědi zasmál, ale jen ústy, nikoliv očima. Nikdo z přítomných neměl náladu žertovat. Jednání skončilo ve slepé uličce. Nemělo smysl v něm pokračovat. Finští zástupci se odebrali do budovy svého vyslanectví, kde byli ubytováni. Rozhodli se ráno odcestovat do Helsinek. Večer o deváté je však Molotov prostřednictvím svého sekretariátu telefonicky požádal, aby se ve 22.30 znovu dostavili k rozhovorům do Kremle. Stalin i Molotov se tvářili, jako by mezi nimi a Finy nikdy nedošlo k žádné neshodě. Tanner pojal zlé tušení. „Teď dostaneme ultimátum,“ prohodil polohlasně.

Molotov se ujal slova:

„My bychom byli ochotni snížit početní stav našich vojsk v Hanko na čtyři tisíce mužů.“

„To by ovšem nemohlo mít vliv na naše stanovisko k hranici na Karelské šíji,“ podotkl Paasikivi. „Požádáme však vládu, aby tuto okolnost vzala v úvahu.“

Jednání skončilo ve dvě hodiny ráno jako vždy bez výsledku. Rozvážný, střízlivě uvažující Paasikivi řekl svým kolegům: „Co je nám platná neutralita a skandinávské spojení? Zeměpisná poloha nás připoutává k Rusku. Nyní stojíme před volbou mezi válkou, která možná skončí proměnou Finska v bolševický stát, nebo vnuceným přijetím života ve sféře sovětského vlivu. V druhém případě lze doufat v zachování vnitřní nezávislosti v podobě známé z devatenáctého století.“

Sovětská vláda, již záleželo na tom, aby ústupkem od svých požadavků neztratila tvář, začala ztrácet trpělivost. Koncem října, kdy si finská delegace, bezmocně narážející na sovětskou neústupnost, musela zajet do Helsinek pro nové instrukce, Molotov v projevu na zasedání Nejvyššího sovětu 31. října uvedl v plném rozsahu údajně oprávněné sovětské požadavky vůči Finsku, které se podle jeho ujišťování nijak nedotýkají finské svrchovanosti. Obvinil finskou vládu, že odmítla nabízenou sovětsko-finskou smlouvu o vzájemné pomoci a zmařila jednání o sovětských návrzích a provokativně nastolila otázku remilitarizace Åland, kterou dokonce předložila k rozhodnutí Společnosti národů. Sovětská vláda, jak uvedl Molotov, soudí, že je nejasné, jaké jsou cíle vyzbrojení ostrovů, v jakém rozsahu bude prováděno, proti komu je namířeno a nakonec, kde jsou záruky, že těchto opevnění nevyužije některý agresivní stát proti Sovětskému svazu, v jehož bezprostřední blízkosti Ålandy leží. Při sovětsko-finských jednáních v říjnu sovětská vláda podle Molotova vyšla finské straně vstříc. Vzala prý zpět své návrhy na pronájem několika ostrovů ve Finském zálivu. Doufala, že finští představitelé vezmou v úvahu situaci, která se vytvořila zahájením světové války, a pochopí příčiny znepokojení Sovětského svazu i nutnost přátelských vztahů mezi SSSR a Finskem. Vládnoucí kruhy Finska, pobízené prý zahraniční podporou, v plné závislosti na cizím kapitálu zaujaly vůči SSSR nepřátelský a nesmiřitelný postoj. Finská vláda vyvolala údajně v zemi nedůvěru k Sovětskému svazu

a bezdůvodně rozbila probíhající moskevská jednání. Na adresu prezidenta Roosevelta, který se přimlouval za respektování suverenity Finska, prohlásil, že americký prezident by se měl spíše zajímat o suverenitu Filipín, než aby se vměšoval do sovětsko-finských vztahů.

V této atmosféře se finská delegace 3. listopadu vrátila k jednacímu stolu, zmocněna k určitým ústupkům. Finská vláda se odhodlala připustit posunutí hranice na pobřeží až o třicet kilometrů na západ. S pronájmem Hanko však nadále odmítala souhlasit. Po několika dnech vyhroceného dohadování se jednání znovu ocitlo v bezvýchodné situaci. Když se jeho účastníci rozcházel, prohlásil Molotov:

„My civilisté již zřejmě nedokážeme více. Zdá se, že nyní je řada na vojácích. Nechť promluví oni!“

Následující den byli finští delegáti telefonicky vyzváni, aby se v 18.00 dostavili do Kremlu. Jako první promluvil Stalin: „Sovětská vláda je jedinou vládou, která je schopna tolerovat nezávislé Finsko. Carská vláda to nedokázala, Kerenského vláda také ne. Sovětská vláda ovšem potřebuje dobře strážené hranice. Z toho důvodu je problém Finského zálivu prvořadou záležitostí. Sovětská vláda proto nemění názor na Hanko.“

Molotov ho doplnil: „Finsko může legálně nazývat Hanko ústupkem, půjčkou, výměnou, obchodem, jak si přeje.“

Paasikivi okamžitě odporoval:

„Obávám se, že Hanko nemůžeme vydat za žádných okolností.“

Finové byli nakonec svolní přenechat Sovětům opevněný prostor Inno za podmínky, že upustí od požadavků na Hanko a Björkö a budou ochotni diskutovat o vyklizení jižní části Hoglandu. Sovětská vláda dala najevo, že by se spokojila se základnou Hanko včetně skupiny ostrovů Häsö-Busö-Hermansö-Koö východně od pobřežní šíje u Hanko a s kotvištěm v Lappviku. To byl z její strany ústupek, který stál možná za úvahu. Stalin přistoupil k mapě a ukázal ostrovy, které sovětská vláda požadovala:

„Potřebujete je?“

Finové však novou nabídku nepřijali. Paasikivi pronesl chladně:

„To je naprosto nová věc a my se musíme řídit pokyny z Helsink.“ Rozhovor ještě dozníval krátkým slovním soubojem. Paasikivi jej zakončil rezolutním výrokem:

„My jsme ve svých návrzích došli na nejzazší možnou mez. Tam, kde jde o principiální otázky, končí diskuse.“

Neoblomnost finské delegace znamenala konec nadějí na mírové urovnání sovětsko-finského sporu. Jednání kupodivu skončilo přátelským rozloučením. Stalin zvolal bodře:

„Všechno nejlepší!“ a Molotov dodal světácky: „Au revoir!“

13. listopadu finská delegace opouštěla Moskvu s písemným rozloučením, v němž vyjádřila naději, že jednání bude pokračovat.

Tanner po návratu do Helsinek napsal dopis svému příteli a sociálnědemokratickému souvěrci Albínu Hanssonovi, který byl v té době premiérem Švédského království. Informoval jej o neochvějném finském nesouhlasu s pronájmem ostrova Hanko Sovětskému svazu a požádal ho o jednoznačné a závazné vyjádření, jestli Finsko může počítat s aktivní vojenskou pomocí Švédska. Hanssonova odpověď ho zdrtila: „Při svých kalkulacích nesmíte počítat se švédskou intervencí. To by vedlo k roztržce ve vládě. Osobně bych rád učinil více, ale jednám ve jménu národa, který si cení míru nade vše.“ Mír za každou cenu byl pro nepoddajné Finy nepřijatelný.

VÁLKA NA SPADNUTÍ

Nový ministr zahraničních věcí Erkko v parlamentě prohlásil: „Nepřistoupíme na žádné ústupky Sovětskému svazu a budeme se bít děj se co děj...“ Celou zemi zachvátilo bojovné vlastenecké nadšení.

Vláda nařídila vrchnímu velení, aby uvedlo vojska do bojové pohotovosti. Byla vyhlášena všeobecná mobilizace a ve finsko-sovětském pohraničí se začaly rozmisťovat jednotky podle strategického plánu obrany. Koncem listopadu 1939 měla finská armáda 9 pěších divizí, 5 pěších brigád, 5 samostatných pěších pluků, 22 praporů horských myslivců a 1 jezdeckou brigádu. Celková síla armády se rovnala 15 divizím. Kromě toho mělo finské vrchní velení k dispozici ålandskou skupinu vojsk, zvláštní záložní skupinu vrchního velení a útvary pobřežní obrany rozmístěné na jihozápadním a jižním pobřeží Finska. Dalo se počítat s vycvičenými zálohami v počtu až 400 000 mužů. K obraně země bylo připraveno i válečné námořnictvo s 29 loděmi různého typu a vojenské letectvo, které mělo 270 letadel, většinou stíhacích a průzkumných.

Plán obrany předpokládal, že finská armáda zadrží hlavní síly sovětské armády na Mannerheimově linii, kde povede obranný boj do příchodu spojeneckých vojsk, s jejichž pomocí se počítalo. Poté se mělo přejít do protiútoků, který by přenesl válečné operace na sovětské území. Hlavní síly pod velením generála Östermana byly soustředěny na Karelské šíji. Na petrozavodském směru zaujal obranná postavení armádní sbor generála Hägglunda a skupina generála Talvela. Na uchtském směru byla soustředěna skupina generála Tuompa, na kandalakšském a murmanském směru stála laponská skupina, které velel generál Wallenius.

Östermanova armáda byla rozčleněna do tří sledů. V prvním bylo k obraně pásma zátarasů Mannerheimovy linie rozvinuto 24 samostatných praporů a jedna jezdecká brigáda, které tvořily dvě krycí skupiny. Ve druhém sledu stály čtyři pěší divize (4., 5., 10. a 11.). Třetí sled, který tvořila 6. a 8. pěší divize, obsadil takzvané týlové pásmo Mannerhei-

movy linie. Pohraniční města Viipuri (Vyborg), Käkisalmi (Kexholm) a Sortavala byly připraveny bránit prapory horských myslivců a zvláštní oddíl Ochranného sboru.

Vzdor vlasteneckému odhodlání, které sjednotilo celý národ, Finové podléhali přesvědčení, že Sovětský svaz se nakonec neodváží rozpoutat válku. Někteří z obyvatel evakuovaných z ohrožené zóny se opět vraceli do svých domovů. Dokonce byli propuštěni do civilu i někteří zmobilizovaní záložníci.

Sověti však rozdmýchávali proti Finsku čím dál ostřejší štvavou propagandistickou kampaň. V tisku i rozhlase neustále napadali finskou vládu. Obviňovali ji z protisovětských úkladů a provokací. Množily se přelety sovětských letadel nad finským územím. Zpravodajské zdroje přinášely varovné údaje o soustřeďování sovětských vojsk v blízkosti finských hranic. Ve východní Karélii Sověti začali budovat železniční trať z Petrovskoje do Suojärvi, což zřejmě sledovalo strategický cíl.

V rozporu s vojenskými zpravodajskými kruhy šířilo ministerstvo zahraničí neopodstatněně optimistický názor, že otevřený konflikt je nepravděpodobný. Maršála Mannerheima znervózoňovalo, že vláda nedbala varovných signálů a podceňovala hrozící válečné nebezpečí. Přezírala maršálovy návrhy na nezbytná obranná opatření. I prezident Kallio mu dával najevo, že zbytečně žádá pro armádu víc prostředků, než je nezbytné, a zatěžuje tak neúnosně státní rozpočet. Znovu se ocitl v situaci, kterou již jednou zažil. Tentokrát mu definitivně došla trpělivost. Rozhodl se odstoupit z funkce předsedy Rady obrany, neboť nadále nebyl již ochoten nést spoluzodpovědnost za nedostatečnou přípravu k obraně státu.

27. listopadu napsal prezidentu republiky Kalliovi obsáhlý dopis navazující na jeho předchozí ústní i písemné pokusy prosadit ve vládě odpovídající opatření v oblasti zbrojení a výcviku. Uvedl důvody své abdikace. Postěžoval si na neporozumění, byrokratické průtahy, na něž narážely snahy o uspokojování naléhavých potřeb obrany. „Od osvobozenecké války by mělo být jasné,“ stálo v dopise, „že obrana samostatnosti národa proti nepřátelsky smýšlejícímu sovětskému obru vyžaduje především moderně vyzbrojenou a vycvičenou armádu. Nikdo si nepřeje válku proti Sovětskému svazu, ve které by se Finsko ocitlo bez cizí pomoci. Nepříznivá konstelace však dospěla k tomu, že Sovětský

svaz má dnes, což se nás dotýká, zcela volné ruce. Žádné velmocenské zájmy nás, stejně jako Belgii, Holandsko nebo Švýcarsko, v případě války neopravňují počítat s pomocí nebo – jako Polsko – s přísliby jiných.“ Poukázal na to, že uzavřením paktu mezi Německem a Sovětským svazem se pronikavě zhoršila politická situace Finska, které nyní stojí před nebezpečím války za nejnepríznivějších podmínek. Maršál vypočítal nejzávažnější slabiny: Téměř neexistující protiletadlová a protitanková obrana. Letectvo má jen polovinu plánovaného počtu letadel, beztak nedostatečného vzhledem k rozloze Finska. Naprosto nedostatečné tankové vojsko s jeho 30 tanky zakoupenými před dvaceti lety jako ve válce použité stroje a s 30 lehkými moderními, ale dosud nevyzbrojenými bojovými vozidly typu Vickers. Loďstvo je neschopné účinné obrany moře. Početně slabé dělostřelectvo. Dosud nebyly splněny plány zásobování municí.

Svůj výčet závažných nedostatků uzavřel konstatováním, že při valutových a finančních těžkostech je státní rozpočet odkázán hlavně na zahraniční půjčky bez vyhlídek na zajištění úspěšného vedení války. Naléhal, aby vláda využitím všech možností včetně spojenectví se Švédskem k obraně společné neutrality napravila urychleně vše, co bylo zanedbáno. Pokud by se v této vážné chvíli k zajištění obrany přistupovalo s dosavadní byrokratickou těžkopádností a nechotou, byla by ztracena poslední příležitost k nápravě situace. Dopis končil slovy: „Duch armády je vynikající a také nálada národa je dobrá; finský národ se však spoléhá na to, že jeho vláda se stará o obrannou připravenost a armáda nepochybuje o tom, že v hodině, kdy bude povolána k boji na život a na smrt s dědičným nepřítelem státu, bude vyzbrojena potřebnými zbraněmi.“

Prezident, který se spíše přikláněl k lehkovážnému podceňování nebezpečí a Mannerheimovy nároky na obranu považoval za přehnané, mu nyní jeho rozhodnutí abdikovat nevyvracel. Události však dávaly zapravdu maršálovi.

SOVĚTSKÉ PŘÍPRAVY

Od poloviny října se Stalin i Molotov čím dál více utvrzovali v názoru, že jednáním zřejmě splnění svých územních požadavků vůči Finsku nedosáhnou, takže bude nutné přinutit finskou vládu k povolnosti silou zbraní. V té chvíli už nešlo jen o požadované základny a drobné úpravy hranic, ale o existenci celého samostatného Finska. Leningradský vojenský okruh a Severní i Baltské loďstvo dostaly rozkaz k přechodu do stavu bojové pohotovosti. 29. října předložila vojenská rada Leningradského vojenského okruhu lidovému komisaři K. J. Vorošilovovi Plán operací k rozdrčení pozemních i námořních sil finské armády. Počítal se současným útokem sovětských vojsk na pěti operačních směrech při zasazení velkých svazků a rozsáhlém využití tankových útvarů a těžkého dělostřelectva. Jeho slabinami bylo přílišné rozptýlení vojsk na frontě dlouhé přes 1600 kilometrů a značná závislost jejich postupu na stavu a rozvinutosti komunikační sítě a celkové průchodnosti terénu. Přesto plán prošel sítím schvalovacího řízení na generálním štábu a podpisem jej nakonec stvrdil i lidový komisař. Jelikož v Leningradském vojenském okruhu nebylo k dispozici dosti sil k rozvinutí útoku na široké frontě v souladu se schváleným plánem, přisunovaly se k finským hranicím urychleně další divize z různých končin Sovětského svazu.

Napilno mělo i námořnictvo. Jeho lidový komisař N. G. Kuzněcov ovšem teprve 3. listopadu vydal vojenské radě Baltského loďstva podrobné směrnice pro plnou bojovou pohotovost k útočným operacím proti Finsku. Zahrnovaly blokádu finského pobřeží, zničení velkých finských válečných lodí a obsazení řady ostrovů ve Finském zálivu.

Plných dvacet dnů se ve štábu Baltského loďstva pracovalo na plánu bojových akcí. 22. listopadu jej lidový komisař Kuzněcov podpisem schválil.

Mezitím již probíhalo rozmístování svazků a útvarů Rudé armády za polárním kruhem, v Karélii a na Karelské šíji i na dalších úsecích

hranic. Přesuny vyžadovaly značné úsilí, velký počet vlaků i nákladních aut a stály i mnoho času. Některé útvary se přepravovaly na vzdálenost přesahující 1500 kilometrů. Na sever od Leningradu zaujímala postavení 7. armáda složená z 19. a 50. sboru. V západní části Karélie se rozmísťovala 8. a 9. armáda a Murmanská armádní skupina reorganizovaná ve 14. armádu.

V polovině listopadu dostalo také letectvo Leningradského vojenského okruhu, Baltského a Severního loďstva směrnice pro bojovou činnost ve finském vzdušném prostoru. V první fázi operace šlo o narušování železničních spojů a provádění leteckého průzkumu. Prvořadá pozornost se věnovala bombardovacímu letectvu, které mělo hromadnými nálety ničit nepřátelské komunikace, soustředění vojsk, vojenskoprůmyslové objekty a sklady.

Průzkumové údaje o finské obraně byly ovšem, jak se později zjistilo, zcela nedostatečné. Vědělo se, že je rozčleněna do tří obranných linií vybavených železobetonovými bunkry a kulometnými hnízdy. Nevědělo se však nic o jejich modernizaci v průběhu roku 1939. Panovalo lehkomyšlné přesvědčení, že obrovská síla sovětských vojsk vybavených moderní technikou si s drtivostí parního válce bude snadno razit cestu k rychlému postupu vpřed.

Již v třicátých letech, když se v generálním štábu koncipovaly sovětské válečné plány, maršál M. N. Tuchačevskij zastával názor, že v případě války vedené proti Sovětskému svazu, za jehož protivníky a možné nepřátele se tehdy považovalo Německo a Polsko, přičemž se počítalo i s účastí italského válečného loďstva, a na Dálném východě Japonsko, bude nutné především ovládnout Estonsko, Lotyšsko a Litvu a mimo to vstoupit i do Polska. Plány přihlížely i k alternativě, že do války proti SSSR vstoupí Estonsko, Lotyšsko, Rumunsko, Bulharsko, Turecko a také Finsko, i kdyby se jich nedotkly sovětské pozemní i námořní operace. Za nezbytné se pokládalo zřízení námořních základen pro válečné lodě v Tallinnu, Rize, Vindavě a Libavě. Tyto plány bral Stalin v úvahu v září 1939, kdy německým přepadem Polska vzplanula druhá světová válka. Finsko bylo ovšem podceňováno. Se svými třemi miliony šesti sty padesáti tisíci obyvatel nepatrně převyšovalo počet obyvatelstva Leningradu, ale rozhodně nemohlo vojensky ohrozit tak obrovitou zemi, jakou byl více než stomilionový Sovětský svaz. Nic-

méně Stalin (podle svědectví K. A. Mereckova) koncem června 1939 hodnotil situaci takto: „Německo je připraveno vrhnout se na své sousedy v kterémkoli směru, včetně Polska a SSSR. Finsko se snadno může stát předmostím protisovětských akcí pro každé ze dvou hlavních buržoazně imperialistických uskupení – německé i anglo-francouzsko-americké. Není vyloučeno, že se vespolek začnou domlouvat na společném vystoupení proti SSSR. A Finsko se přitom může stát drobnou mincí v cizí hře tím, že se promění v diverzanta velké války číhajícího v našich zádech.“ Sovětské vedení, jak vyplývá z některých dokumentů, podezíralo finskou vládu, že je připravena využít ve prospěch Finska situace, kdy se Sovětský svaz ocitne v tísní, například při napadení Japonskem nebo sjednocenými silami imperialistů, a vpadnout na sovětské území přinejmenším s cílem zmocnit se Leningradu. Sovětští stratégové proto do svých válečných plánů zahrnuli nezbytnost předejít takové nebezpečí preventivním obsazením Finska dříve, než by mohlo být interventy využito. Při sovětsko-finských jednáních v Moskvě Stalin i Molotov několikrát pohrozili finským vyjednávačům, že sovětská vojska nebudou nečinně čekat u finských hranic na příchod intervenčních armád. Již v původních plánech z třicátých let se počítalo, že vojska Leningradského vojenského okruhu budou nejpозději za tři týdny v Helsinkách. Hlavní úder se tehdy plánoval na Karelské šíji přes Vyborg na Hämeenlinu a Helsinky. Pomocný úder měl být zasazen ze severního pobřeží Ladožského jezera přes Sortavalu a Mikkelii k Raumě. K zajištění operace plán předvídal ještě postup menšími silami na Pieksämäki a Oulu.

S obsazením Ålandských ostrovů, které uzamykají vstup do Botnického zálivu, se tehdy nepočítalo, i když se v strategických analýzách nevylučovalo, že by jich Německo mohlo využít stejně jako celého finského území, a zejména jižního pobřeží k svým cílům. 2. srpna 1939 (ještě před ovládnutím pobaltských republik) vydal Vorošilov válečnému loďstvu směrnice nařizující připravit se na plnění aktuálních úkolů: 1. Zničit finské, estonské a lotyšské loďstvo. 2. Obsadit ostrovy Suursaari, Velký i Malý Tutärsaari a Sejskari. 3. Zabránit proniknutí německých ponorek k Turku, Ålandskému souostroví, Helsinkám a Tallinnu. Při jednání s Anglií a Francií v létě 1939 se sovětská delegace pokoušela získat souhlas západních velmocí se získáním